

myös itesesensuurin puristuksessa. Sensuroinnin syynä saattoivat olla esimerkiksi tekstin seksuaalisuuteen viittaavat ainekset, vulgäärikielenkäyttö, uskonnollisuus tai poliittisesti sopimattomat ainekset. Neuvostoaikana lastenkirjallisuuden kääntäjälle oli tyypillistä toimia kuten runouden kääntäjä eli hän saattoi luoda omaa tekstiä runoilijan tavoin. Näin syntyivät mm. *Volšebnik izumrudnogo goroda* ja *Vinni Puh*, joita Borisenko nimittää venäjänkieliseksi mukaelmiksi, ei käännöksiksi, *Ihmema Ozista* ja *Nalle Puhista*.

Konferenssi toi esille, miten Venäjällä ja sen ulkopuolella tehtävä Venäjä-aiheinen käännöstutkimus muistuttavat ihmeen paljon toisiaan. Syynä on todennäköisesti se, että tekijät ammentavat kiinnostuksen kohteensa ja lähestymistapansa osaksi venäläisestä tutkimustraditiosta. Osalla Venäjän ulkopuolella toimivista tutkijoista on juuret Venäjällä, mikä ei myöskään voi olla vaikuttamatta esim. aiheiden ja tutkimuskirjallisuuden valintaan.

Heti perään on kuitenkin todettava, että selviä erojakin löytyy. Ulkomaalaiset Venäjä-tutkijat tarttuvat helpommin aiheisiin, jotka voisivat olla poliittisesti tai ideologisesti hankalia Venäjällä. Esimerkiksi venäläisen tai neuvostoliittolaisen käännöstutkimuksen kriittiseen tarkasteluun tartutaan herkemmin toimittaessa Venäjän tutkijayhteisön ulkopuolella. Samoin lännessä julkaistun kaunokirjallisuuden venäjännösten roolia venäläisen kirjallisuuden eri suuntausten kehittymiseen korostetaan rohkeammin kuin Venäjällä.

Konferenssi antoi selkeän kuvan siitä, mitä Venäjän kontekstiin liittyvä käännöstutkimus pitää sisällään. Kaunokirjallisuuspainotteinen tutkimus on huomattavasti vahvemmassa asemassa kuin muihin kulttuureihin liittyvässä käännöstutkimuksessa. Monet käytännön käännöstoi-

mintaan liittyvät kiinnostuksen kohteet loistivat poissaolollaan, esim. ammattikielen kääntäminen, av-kääntäminen, terminologinen tutkimus tai vaikkapa asioimistulkkaus. Myös nykymediaan liittyvät kääntämisen osa-alueet, joista on tullut osa uusinta käännöstutkimusta, eivät olleet Uppsalan konferenssissa esillä. Tällaisia alueita ovat esim. verkkosivujen kääntäminen tai internetissä tapahtuva amatöörikääntäminen.

Konferenssin antama kuva kääntämisestä ja myös käännöstutkimuksesta oli siten nykyisen käännöstutkimuksen näkökulmasta melko yksipuolinen. Kaunokirjallisuuden kohdistuva käännöstutkimus on selvästikin vahvoilla niissä maissa (esim. Yhdysvalloissa), joissa kääntäjäkoulutus on luonteeltaan filologista. Näin ollen ei ole yllätys, että myös tutkimusintressit suuntautuvat lähes yksinomaan kaunokirjallisuuden kääntämiseen. Kaunokirjallisen kääntämisen ulkopuolelle uskaltautuvalla tutkijalla onkin Venäjä-kontekstissa paljon kulkemattomia polkuja tarjolla. Tuli se vaikutelma, että Uppsalan konferenssiin kokoon-tui paljon tutkijoita, jotka viih-

tyvät venäjän kieleen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin liittyvissä konferensseissa, mutta joita ei tapaa yleiseen käännöstieteeseen keskittyvissä konferensseissa.

Vaikka edellä on tuotu esille myös kritiikkiä Venäjä-aiheista käännöstutkimusta kohtaan, se ei kohdistu suinkaan Uppsalan konferenssin järjestäjiin. Heille kuuluu kaikki kunnia tämän mainion konferenssin tuomallisesta organisoinnista. Järjestäjien ansiosta oli mahdollista saada kokonaiskuva tämän tutkimusalueen kiinnostuksen kohteista ja kehittymismahdollisuuksista. Konferenssi on jäänyt positiivisella tavalla mieleen myös matkabudjetin kanssa kamppaileville osallistujille. Ennen konferenssia osallistujia ilahdutettiin tiedolla siitä, että viiden vuorokauden majoitus ei aiheuta mitään kuluja. Samoin tuli tietoa siitä, ettei osallistumismaksua peritä. Järjestämisestä vastannut *Uppsala Centre for Russian and Eurasian Studies* oli hankkinut tapahtumalle sponsorit peittämään ison osan konferenssimatkan kuluista.

**Marja Sorvari ja
Hannu Kemppanen**

Napakymppi liikkuvaan maaliin

Aleksanteri-konferenssi Helsingin yliopistossa 22 - 24.10.2014

Järjestysnumeroltaan neljästoista Aleksanteri-konferenssi järjestettiin Helsingin yliopistossa 22.-24. lokakuuta 2014. Se oli tänä vuonna Venäjän tutkimuksen huippuyksikön sisäpolitiikkaa tarkastelevan klusterin vetovastuulla ja omistettu niin ollen ennen kaikkea Venäjän sisäisille tapahtumille ja kehityskuluille. Sikäli kun Venäjä on Suomessa ollut latentisti ajankohtainen ”aina”, niin vuoden 2014 tapahtumien myötä Venäjä-tutkimuksen

rahoituksen ja kansainvälisen aseman ei ainakaan pitäisi riippua ajankohtaisuuden puutteesta. Tosin ajankohtaisuuden korostuminen on samalla tehnyt Venäjä-tutkimuksen ”liikkuvan maalin haitasta” ongelman, joka ulottuu niin tutkimuskohteisiin, lähestymistapoihin, tulkintoihin kuin myös alan konferenssien järjestämiseen. Ajankohtaisuus pakottaa reagoimaan, mutta tapahtumia välittömästi seuraavat tulkinnat voivat vanhentua yhdessä yössä. Toisaalta Venäjän kehityksen vakintumattomuus on ehkä pyysyvämpää kuin aikoihin. Kun

tapahtuman fokus on tässä vakiintumattomuudessa, niin osuvampaa nimeä kuin ”Restructuring State and Society in Russia” eivät järjestäjät olisi voineet tämänvuotiselle konferenssille keksiä.

Liikkuvan maalin haaste oli huomioitu hyvin aloittamalla konferenssi erikoisessasiolla ”Venäjä 2014 jälkeen”. Puhujina oli nimekäs kaarti Venäjän politiikan tutkijoita, joiden maalaama kuva itänaapurista oli ymmärrettävästi synkkä. Nikolai Petrovin (HSE, Moskova) ja Maria Lipmanin (itsenäinen poliitikantutkija) mukaan Kreml on tullut paljon suvaitsemattommaksi suhteessa soraääniin Putinin ensimmäiseen vuosikymmeneen verrattuna. Nyt valtio puuttuu julkisen sfäärin muokkaamisen ohella yhä enemmän myös kansalaisten yksityiselämään, mistä kielivät viimeaikaiset moralistiset lakialoitteet. Putinin asema muistuttaa hegemonisuudessaan vuosien 2007–2008 tilannetta, tosin sillä erotuksella, että Kremlin kansainvälinen asema on huomattavasti pahemmin eristäytynyt noista vuosista. Sisäpoliittisesti saatu voitto nationalistisista mielialoista Krimin kaappauksen myötä on johtanut militaristis-vetoiseen legitimitettiin, jonka säilyttäminen on todennäköisesti haastavampaa kuin aiempi, ennen 2011–2012 protesteja saavutettu, kansalaisten priorisoima yhteiskunnallinen vaaka. Stephen Hanson (College of William and Mary, USA) tasoitti hieman Petrovin ja Lipmanin korostamaa negatiivista muutosta toteamalla, että vuosi 2014 ei sinänsä ollut poikkeuksellinen. Tänä vuonna konkretisoituivat monet niistä elementeistä, joita Putinin hallinto on pitänyt esillä 2000-luvun alusta asti. Venäjä 2014 on tiivistettynä patrimonialinen öljyvaltio, jonka jälki-imperiaalinen ontuva demokratia ilmeni varsin hyvin jo 1990-luvulla. Heikko demokratia on korvautunut heikolla

autoritarismilla, ennen kaikkea patrimonialismilla, jossa keskeistä on maskuliininen personalismi vallan muotona. Arkadi Moshes (Ulkopoliittinen instituutti) oli Hansonin linjoilla korostaessaan, että Kremlin nykyisen politiikan piirteet ovat näkyneet likimain koko Putinin ajan. Venäjän ja Neuvostoliiton ulkopoliittikka on aina ollut länsi-keskeistä, ja tästä kyllä voi paljastaa sen paradoksin, että länsi on ollut, on ja tulee olemaan, Venäjän tärkein ilmansuunta. Nykykehityksen uutuus ja dramaattisuus liittyykin ennen kaikkea lännessä alati vahvistuvaan vastakkainasetteluun suhteessa Venäjään. Moshesin esille nostama venäläisten Kiina-sympatioiden lisääntyminen ja länsivastaisuuden kasvu tuoreissa mielipidekyselyissä tulee kuitenkin laittaa tarkempaan kontekstiin. Ukrainakin nähtiin Janukovitšin aikana verrattain positiivisessa valossa, toisin kuin Juštšenkon aikana, saati nyt, joten kyseessä on todennäköisemmin kansalaisten näkemysten riippuvuus virallisesta totuudesta. Tämä puolestaan korostaa kansalaisnäkemysten institutionaalista kiinnittymättömyyttä ja tilannesidonaisuutta. Kiina ehkä nähdään tänään Venäjän parhaimpana kaverina, mutta tokkopa on venäläisten suhde kiinalaisiin etnisenä ryhmänä yhtä lämmin.

Session puheenjohtajana toimineen konferenssin vetäjän Vladimir Gel’manin (Aleksanteri-instituutti / Pietarin Eurooppalainen yliopisto) kysymykset olisivat olleet vuosi sitten dramaattisia, jopa epärelevanttejä, mutta eivät alkuunkaan lokakuussa 2014 hänen kysyessään säilyttääkö Venäjä rajansa ja kiihtykö poliittinen väkivalta. Yhtä mieltä puhujat olivat siitä, että nykyinen käänne heijastusvaikutuksineen kestää vuosia.

Varsinainen konferenssi alkoi plenaari-istunnolla, jonka avannut ulkoministeri Erkki Tu-

mioja toisti jo aiemmin hyvin jäsennellyn kantansa siitä, että Ukrainan kriisillä on vaikutusta niin Ukrainalle kuin myös Venäjälle. Samassa sessiossa Kremlin viimeaikaisesta ideologisesta käänteestä puhuneen Maria Lipmanin mukaan Putin on vienyt tilanteen siihen pisteeseen, että edellytykset hänen hallintonsa rauhanomaiseen loppuun ovat hyvin pienet. Session toisen puhujan, Pietarin Eurooppalaisen yliopiston rehtorin Oleg Harhordinin, esitys johdatteli yleisöä Venäjän yhteiskunnan ”pysyvempiin” rakenteisiin, valaisemalla laajaa kyselytutkimusta vuosilta 2011–2013, jossa Venäjän eri alueilla kartoitettiin teknologisten yritysten parissa työskentelevien venäläisten näkemyksiä. Verrokkimaihien (mm. Suomi) suhteutettuna paradoksaalista oli se, että juuri Venäjällä vastaajien keskuudessa korostui luovuuden merkitys. Toisin kuin verrokkimaissa, Venäjällä ei tämä luovuuden eetos kiinnity markkinamekanismeihin, vaan ilmenee ennen kaikkea yksilöllisenä selviytymis- ja identiteetti-strategiana.

Konferenssin koko ja kova taso aiheutti luonnollisesti vallinnan vaikeutta päällekkäisine paneelisessioineen, jotka käsitelivät niin protesteja, oppositiota, terveyttä, hallintoa, sosiaalipoliittikkaa, aatteita, identiteettejä, kieli-ideologiaa, lakia, historian vastaanottoa ja poliittikkaa, feminismiä, hallintomuutoksia, julkishallintoa, uskonnon ja valtion suhdetta, alueellista kehitystä, köyhyyttä, mediaa, kansainvälisiä suhteita, hyvinvointia, kansalaisvapauksia kuin suoraa demokratiaakin. Allekirjoittanut päätyi velvoitteiden ja valintojen viitoittamana useampaan otteeseen protestien ja opposition pariin, joita käsiteltiin eri paneeleissa kolmen päivän aikana. Vuosien 2011–2013 protestit ja vähitömät jälkimainingit ovat tuottaneet kiinnostavaa tutkimus-

ta protestien sosioekonomisesta luonteesta, alueellisista eroista sekä opposition, kuin myös valtanpitäjien, taktisista valinnoista ja toimijoista. Paneelien esitelmät heijastelivat pääsääntöisesti rakentavalla tavalla nykytilannetta. Tähän päivään liittyvä pessimismi tai muutaman vuoden optimismi tulisi siksi suhteuttaa käänneiden äkkinäisyyden syihin. Cameron Ross (University of Dundee, UK) toi esimerkiksi mielenkiintoisella tavalla esille sen, miten monet vuosina 2011–2012 Moskovassa niin Kremlä vastustaneet kuin tukeneetkin ovat sosioekonomiselta statukseltaan identtisiä. Kun poliittiset puolueet ja vaikutuskanavat ovat vakiintumattomia, tämän havainnon seurauksena näkyy siinä, että isojen väestöryhmien poliittinen aktivoituminen voi olla äkkinäistä ja aatteellisesti arvaamatonta. Tämä palvelee ja haittaa niin regiimiä kuin oppositiota. David Whiten (University of Birmingham, UK) kiteytystä seuraten, Venäjä on toistaiseksi vakiintunut hybridi.

Kaikissa seuraamissani paneeleissa – protestien ohella identiteettejä, historiapolitiikkaa ja kasvatusta, kieli-ideologiaa ja valtion ja yhteiskunnan historiallista suhdetta valottaneissa – silmiinpistävää oli niiden teemallinen koherenssi, siitäkin huolimatta, että ne oli koottu yksittäisistä esityksistä. Järjestäjät olivat tässäkin suhteessa onnistuneet erinomaisesti tuomaan yhteen toisilleen läheiset näkökulmat, jotka myös yksittäisinä esityksinä olivat pääsääntöisesti laadukkaita.

Toisessa plenaari-istunnossa puhunut Stephen Hanson kontekstualisoi mielenkiintoisella tavalla Max Weberin auktoriteetin muotoja – perinteistä, rationaalisoikeudellista ja karismaattista – rajoihin ja nosti tapaukseksi Venäjän ja Ukrainan kriisin ja siihen kytkeytyvän kysymyksen Euroopan rajoista. Neuvostoliiton vallankäytölle oli ominaista

karismaattinen legalismi, josta käy esimerkkinä Krimin lahjoittaminen Neuvosto-Ukrainalle karisman (Hruštšov) sallimalla sopimuksella (rationaalis-lailinen). Neuvostoliiton hajottua entiset neuvostotasavallat kykenivät liittämään legalistiset rajat uuteen kansalliseen identiteettiin, mutta Venäjällä tämä epäonnistui, eikä viimeisen 20 vuoden aikana Venäjällä ole syntynyt konsensusta valtion rajoista. Vallalla on pitkälti epämääräinen ymmärrys traditionaalista rajoista ilman karisman, saati lakien takaamaa legitimitteettiä.

Konferenssin päättäneen kolmannen plenaari-istunnon aloitti Alena Ledenevan (University College London, UK) esitys Venäjän arjen käytäntöjen suhteesta epäviralliseen hallinnointiin ja korruption suhteesta modernisaatioon. Kiehtovassa esityksessä Ledeneva osasi tehdä taitavia etnografisia kiteytyksiä näiden elementtien keskinäisestä mielivaltaisuudesta ja kaikenkattavuudesta. Esimerkiksi samalla kun Putin komeilee globaalin median visuaalisella huipulla, *Times*-lehden kannessa, maailman vaikutusvaltaisimpana johtajana, hän on ilmeinen mestari kätkeytyn vaikutusvallan käyttäjänä. Selkeästi instituutioiden modernisointia haittaavana ilmiönä voi nähdä esimerkiksi Putinin aikana korostuneen yhteisvastuun käytännön (*krugovaja poruka*). Tässä käytännössä suojellaan yhteisöön kuuluvaa, tai sitten rangaistaan yhteisön lojaliteettia rikkovaa, henkilökohtaisiin sitoumuksiin linkittyvänä, ei virallisiin sääntöihin ja lakeihin liittyvänä, käytäntönä. Venäläisen toimintakulttuurin näkökulmasta rajankäynti sisäpiiriläisen kähminän ja arkisen vaihdannaistalouden, *blatin*, välillä on äärimmäisen hämää ja erittäin haasteellinen, kun kysymyksessä ovat koko yhteiskunnan modernisaation edellytykset näistä toimintakult-

tuurisista tekijöistä käsin.

Ledenevan vahvasti illustroidusta esityksestä siirryttiin konferenssin päättäneeseen Alexander Etkindin (European University Institute, Firenze) pohdintaan kriittisen teorian soveltamisesta Venäjään ja sen taloudellis-historiallis-poliittiseen luonteeseen. Etkind tiivistää Venäjän tässä suhteessa äärimmäisenä raaka-ainevaltiona, joka on muovannut sen kulttuurista itseymmärrystä suhteessa kaikkiin sosiokulttuuriin instituutioihin – työnjakoon, sukupuolirooleihin ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Etkindin visio on verrattain pessimistinen, jopa fatalistinen, nähdessään Venäjän poliittisen kurssin raaka-aineitymen hyödyntämiseen ja sen turvaavan ”nomenklatuuran” vahvistamiseen liittyvänä välttämättömyytenä, muusta kansasta ja yhteiskunnasta piittaamatta. Provokatiivisuudestaan huolimatta esitys tarjosi pohdittavaa Venäjän erityisyyden teoretisoimiseksi suhteessa muuhun maailmaan.

Aleksanteri-konferenssi on neljäntoista vuotensa aikana noussut kansainvälisesti alansa merkittävimpien tapahtumien joukkoon. Tämänkertainen oli historiansa suurin, 407 rekisteröityneellä osallistujalla 26 maasta ja liki 50 paneelilla. Konferenssien ilmeisenä menestysreseptinä oleva maksuttomuus, teemalliset fokukset ja korkeatasoiset keynote-puhujat ovat omiaan saamaan paikalle korkeatasoisia esityksiä, etenkin kun ei synny valintalannetta saadun konferenssimaksun ja heikkotasoisien abstraktien välillä. Varmaa on, että yliopiston ja Suomessa tehtävän Venäjä-tutkimuksen saama kansainvälinen huomioarvo kompensoi moninkertaisesti konferenssin järjestämiskulut. Vuonna 2015 järjestämisvastuussa on huippuyksikön kulttuuriklusteri ja odotettavissa on korkeatasoinen kansainvälinen Venäjä-tutkimuksen tapahtuma.

Jussi Lassila